

معرفی داروسازی سنتی

دکتر محمد تحویل زاده

گروه طب سنتی، دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

درمان بیماری‌ها به نحو دیگری پرداخته شود. عدم مشاهده درمان به‌عنوان روش قفل و کلید و انتخاب کل و اجزای گیاهان، حیوانات و مواد معدنی در درمان، می‌تواند افق‌های جدیدی را در روش‌های نوین داروسازی بگشاید.

در طب سنتی ایرانی-اسلامی، دانشمندی چون ابن سینا، رازی، جرجانی، ابن نفیس و زهرای علاوه بر طب، بر داروسازی نیز به‌صورت نظری و عملی احاطه داشته‌اند. از آن‌جا که در طب سنتی ایران به دارو به‌عنوان روشی تنها در جهت رفع علائم بیماری نگاه نمی‌شود و هدف حفظ تعادل بدن در حالت صحت و بر طرف کردن سبب اصلی بیماری است، داروهای این مکتب پزشکی دیگر مفاهیمی خشک نیستند که با قواعد غیر قابل انعطاف در درمان بیماری‌های خاص استفاده شوند، بلکه طبیب به آن‌ها به‌عنوان اجزای تدابیر درمانی می‌نگرد که جهت برگرداندن بدن به حال تعادل

امروزه برای درمان بیماری‌های به ظاهر مرموز و غیرقابل درمان، به تغییر نگاه به دارودرمانی توجه می‌شود. بسیاری از مکانیسم‌های اثربخشی دارویی بر اساس اصول اتصال دارو - گیرنده استوار هستند. درصد محدودی از کل واکنش‌های شیمیایی در جسم ما از مکانیسم قفل و کلید قابل بررسی هستند. قدر مسلم این نگرش به همان میزان که در درمان بسیاری از بیماری‌ها موفق عمل کرده، در بسیاری از موارد هم ناکام بوده یا موفقیت کاملی نداشته است مانند بسیاری از بیماری‌های مزمن مثل دیابت، فشار خون و بیماری‌های کشنده و مرموزی همچون سرطان، ایدز و ...

شناخت داروها و روش‌های تهیه و مصرف آن‌ها از گذشته مورد توجه پزشکان و داروسازان بوده و با دانش پزشکی رشد کرده است. نگاهی دوباره به رشته‌های کهن پزشکی همچون داروسازی سنتی کمک خواهد کرد تا به داروسازی جهت

دلایل تعدد داروها نسبت به غذاها است. عقل و منطق حکم می‌کند که در کنار علم پزشکی نوین، جوامعی که مالکیت این گونه میراث‌های پربها را دارا می‌باشند، نقاط قوت آن را از طریق انطباق با روش‌های نوین تأییدکننده اثربخشی‌شان اثبات و به دنیا ارایه نمایند. قطعاً پاسداری از تجربیات سینه به سینه گذشتگان و جلوگیری از تحریف و نابودی آن‌ها امری ضروری است و لازم است سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با نظام سلامت، به سیاست‌گذاری مناسب و همت برای احیا از این اقدامات مبادرت ورزند.

با تأسف در کتاب‌های داروسازی امروزی، اهمیت پژوهش و یافته‌های با ارزش دانشمندان این مرز و بوم مورد توجه قرار نگرفته و بسیاری از یافته‌ها به اسم دیگر کشورها ثبت شده است. تاریخ پزشکی طب و داروسازی را نمی‌توان جداگانه بررسی کرد زیرا طبیبان زمان گذشته خود به ساخت دارو اقدام نموده و یا روش ساخت آن را به بیماران آموزش می‌دادند و عملاً هر دو نقش پزشک و داروساز را ایفا می‌کردند.

همان‌گونه که برای یادگیری هر علمی نیازمند دانش مقدماتی آن هستیم، علم داروسازی سنتی ایران نیز دارای مقدماتی چون طبیعیات، کیمیا، نجوم، گیاه‌شناسی و... است و سپس خود داروسازی سنتی نیز دارای مبانی علمی و عملی همانند آشنایی با مزاج داروها، شناخت افعال داروها و... است.

داروساز سنتی علاوه بر آشنایی با مبانی اولیه داروسازی و خواص داروهای تکی و ترکیبی باید با تعاریف مزاج، درجات مراتب آن‌ها، افعال و

اولیه است و این موضوع سبب می‌شود مصرف دارو در هر فرد و در هر مرحله از بیماری، در هر زمان، مکان و فصل شیوه خاص خود را داشته باشد و هدف از دارودرمانی کمک به طبیعت تدبیرکننده بدن است تا تعادل به بدن بیمار باز گردد. نگاه پزشکی ایرانی - اسلامی به مقوله داروها برگرفته از همان نگاه حکمی است که می‌کوشد از کل به جزء رسیده و همواره کل بدن انسان را به‌عنوان هویتی هدفدار و پیکره‌ای واحد مد نظر قرار دهد. بر همین اساس، داروشناسی در این مکتب بنای آن دارد تا با لحاظ داشتن عناصر، اصول و طبایع بدن انسان داروی مناسب برای رفع بیماری‌ها و برگرداندن سلامت، تدبیر کرده و در اختیار انسان قرار دهد.

دانشمندان بزرگ طب سنتی تا وقتی درمان با مفردات میسر بوده به سمت مرکبات نمی‌رفتند و تا وقتی که درمان با داروهای ارزان قیمت مقذور بوده راه استفاده از داروهای گران‌بها و وارداتی را نمی‌پیمودند. از دیدگاه طب و حکمت قدیم خداوند متعال تعداد داروها را بیشتر از غذاها آفریده برای آن‌که انسان از بدو خلقت با بیماری‌های گوناگون دست به گریبان بوده و برای دفع آن‌ها احتیاج به مصرف داروها داشته و دلیل دیگر آن که بدن انسان به دلیل استفاده مداوم و بیش از حد نیاز از غذاها از مزاج اصلی خود منحرف شده و دچار بیماری می‌شود، در این صورت برای برقراری سلامتی به ناچار نیازمند استفاده از دارو است. پیدا کردن داروی مشابه که در دسترس باشد و طبع بیمار از آن متنفر نباشد و مناسب با ذائقه بیمار باشد، جلوگیری از پدیده تحمل دارویی و کاهش عوارض از دیگر

خواص داروها، دلایل احتیاج به ترکیب داروها، تهیه و آماده‌سازی داروها، ضوابط انتخاب داروها برای تهیه انواع اشکال دارویی، تعیین نسبت مقدار داروها در فرآورده‌ها، تعیین مقدار مصرفی داروها، زمان آماده‌شدن دارو برای مصرف، تعیین مزاج نهایی فرآورده، عمر و پایداری داروها و انواع اشکال دارویی سنتی آشنا باشد.

رشته داروسازی سنتی در سال ۱۳۸۷ به صورت دانشگاهی تأسیس شد. در این رشته که داروسازان عمومی تنها حق شرکت در آن را دارند، یادگیری متون طب و داروسازی سنتی ایجاب می‌کند که دانشجوی داروسازی سنتی علاقه به مطالعه متون فارسی کهن و عربی و حتی اردو داشته باشد. پس از یادگیری اصول اولیه طب سنتی و مقدمات آن داروساز با انواع مفردات طب سنتی و روش شناسایی انواع تقلبی آن‌ها در بازار گیاهان دارویی آشنا می‌شود. اشکال دارویی سنتی و فرمولاسیون آن‌ها همچون انواع شربت‌ها، سکنجبین‌ها، روغن‌ها، اشکال دارویی جامد و... زمینه جذاب دیگر علمی برای داروسازان است. از نکات مهم و قابل توجه دیگر برای داروسازان سنتی کاربردی بودن تمام علوم آموخته‌شده دوره عمومی داروسازی برای متخصصان داروساز سنتی است. با توجه به این که در حال حاضر ثبت داروهای سنتی در معاونت غذا و دارو نسبت به داروهای رسمی گیاهی و شیمیایی قوانین سهل‌تری دارد، تعداد ثبت داروهای سنتی روز به روز در حال افزایش است. متأسفانه، برای معرفی و اثبات اثربخشی فرمولاسیون‌های داروهای سنتی در مقالات معتبر علمی نیاز است تا به همان روش داروسازی

امروزی عمل شود و مولکول‌ها و مواد مؤثره بر اساس استانداردهای مادی سنجش و معرفی شوند. اگر بخواهیم داروسازی سنتی روند مثبتی داشته باشد، به بینش آن احترام بگذاریم و نباید صرفاً به دنبال یک مولکول یا یک دسته ساختاری جهت استانداردسازی دارو باشیم.

پژوهش‌هایی در زمینه داروسازی بررسی اثرات دارویی و مطالعات بالینی ترکیب‌های به کار رفته در طب سنتی (عموما گیاهان دارویی)، معرفی گیاهان دارویی، بیان عوارض جانبی آن‌ها انجام شده که بسیار محدود است و از آن محدودتر زمینه‌های دیگر دانش داروسازی از جمله فارماسیوتیکس و شاخه‌های آن شامل فرمولاسیون و ساخت اشکال دارویی، شناخت اکسپییان‌ها، بیوفارماسی و کنترل داروها در داروسازی سنتی است.

از مزایای داروسازی سنتی ساخت انبوهی از داروهای کاربردی در مواردی است که حیطه پزشکی امروزی در آن به بن‌بست رسیده است که از آن جمله می‌توان به ساخت داروهای متنوع متناسب در درمان ناباروری، سرطان و کنترل و حمایت بعضی بیماری‌های مزمن همچون ام.اس، آرتروز روماتوئید و... وجود دارد.

آشنایی کامل با زبان فنی مکتب طب ایرانی، آشنایی با کتاب‌ها و استادان معتبر مکتب طب ایرانی، آشنایی با کتاب‌های داروشناسی و داروسازی (مفرد و ترکیبی)، روش‌شناسی مفردات و مرکبات، آشنایی با روش‌های عملی داروسازی ابزار مهمی برای موفقیت در رشته داروسازی سنتی است.

یکی دیگر از افق‌های پیش روی داروسازان سنتی موضوع داروسازی و پزشکی بومی و محلی

باشند، اوضاع نابه‌سامان امروزی فروش و عرضه گیاهان دارویی را بهبود خواهد بخشید و سود تخصص‌گرایی به سود سلامتی مردم خواهد بود.

منابع

۱. عبادیانی م. کتاب دوم مجموعه مقالات مکتب طب ایرانی. چاپ اول. تهران: نشر نیاکان؛ ۱۳۹۳: ۹۸ - ۹۵.
۲. جوادی ب. امامی س.ا. مبانی داروسازی سنتی با تکیه بر نظرات ابن نفیس قرشی. چاپ اول. مشهد: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مشهد؛ ۱۳۹۴: ۱۱.
۳. صادقی پور ا. مقدمات و مبانی داروسازی سنتی ایران. کتاب اول. تهران: انتشارات المعی؛ ۱۳۹۲: ۱۴ - ۱۱.
۴. افشاری پور س. آشنایی با مبانی داروسازی و اشکال دارویی سنتی ایران. تهران: انتشارات چوگان؛ ۱۳۹۲: ۱۸ - ۱۵.
۵. کمالی نژاد م. مفردات پزشکی برگ کهن. تهران: انتشارات چوگان؛ ۱۳۹۰: ۱۱ - ۴.
۶. مقیمی ح. سیستم‌های دارورسانی در داروسازی سنتی ایران. تهران: محیا؛ ۱۳۸۹: ۱۸ - ۱.

است و با توجه به قومیت‌های و فرهنگ‌های گوناگون و نیروی بالقوه دست‌نخورده در زمینه پزشکی محلی این حیطة می‌تواند از محدوده‌های علمی بکر و جذاب برای داروسازان باشد.

یکی از بزرگ‌ترین مشکلات داروهای سنتی گرانی و عدم حمایت فعلی بیمه از این داروها است که تنها به لطف استقبال و علاقه مردم به طب سنتی چرخه فروش داروهای سنتی هم‌چنان به فعالیت خود ادامه می‌دهد و می‌چرخد.

امروزه اضافه‌شدن داروخانه‌های طبیعی و گیاهی در ایران که کمی به صورت متفاوت در کل جهان جایگاه خود را دارد، به موضعی چالش‌برانگیز در کشور تبدیل شده است. بی‌تردید حضور داروسازان سنتی در داروخانه‌های سنتی سلامت‌کننده، دانشکده‌های طب سنتی و داروخانه‌های طبیعی که مسلط بر داروهای شیمیایی و گیاهی روز

